

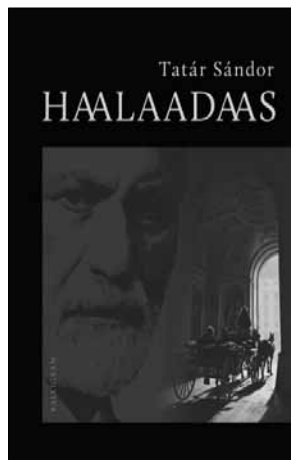
MÁS BELEHALT MÁR

Tatár Sándor: *Haalaadaas*

A tavaszi napfényben támadó belső borongás, ami messze több, mint a kedvetlenség, a motiválatlanság vagy kiégettség, és ami épp ezért nem is űzhető el egy kis pihenéssel, sétával, zenehallgatással vagy egy baráti beszélgetéssel, vagyis a depresszió, egyáltalán nem csak a művészek betegsége. Mégis tőlük tudunk a legtöbbet arról az állapotról, amikor valaki egyedülre, sötét szobára, mozdulatlanságra vágyik, de aztán épp a magánytól, a bezártságtól, a mozdulatlanságtól szenved, amikor a családtagjait sem viseli könnyen maga körül, de épp az ő megértésükre és segítségükre vár, amikor az élet szeretetét lassan kiszorítják az öngyilkos gondolatok. Az idén hatvanéves Tatár Sándor hatodik kötete kerek hatvan versben próbálja körüljárni egy éveken át tartó, rohamokkal súlyosbított depressziós életszakasz állomásait, melyek között az összeomlás, a munkaképtelenség és a különböző mániás reakciók, valamint a családdal és a családért folytatott küzdelmek mind-mind helyet kapnak. A kötet kreatív, Tatár költészetére régóta jellemző játékkal operáló címe egyszerre utal a megbetegedés és a legalább részleges kigyógyulás hosszú folyamatára, azaz az előre haladásra, illetve a hátra mindazok felé, akik segítettek túlélni azokat a mélypontokat, melyekbe sokan, köztük költőtársak is, belehaltak.

A három ciklus közül a középső beszél konkrétan „D. kisasszony” látogatásairól, az ő allegorikus árnyával való kapcsolat részleteiről, a küzdelemről, az álmatlan éjszakákról és az élőholtként átkínlódott nappalokról, a pszichiáterekről, az analízisről, a növekvő gyógyszeradagokról és az ezzel párhuzamosan kiépülő magányról. A másik két verscsoportot lehet akár az előtte és az utána állapotról hírt hozó szövegeknek is tekinteni, de azok voltaképp a betegség nélküli hétköznapokról, az akkor szokásos problémákról, az akkor is elkerülhetetlen szorongásokról, a gyakori rosszkedvről tudósítanak, benne pénzügyi, munkahelyi, családi és közéleti kérdésekkel. A rosszból jutunk el tehát a nagyon rosszba, onnan vissza a sima rosszba, aminek így mégis pozitív kicsengése van, hiszen a kötet végén szereplő versek minden gyötrelmük ellenére is az imént emlegetett felfelé haladásnak a dokumentumai, a jövő felé mutatnak, a reményt fogalmazzák meg.

A kötet súlypontja, értékadó része ezzel együtt is a középső ciklus, ott érezni a valódi, személyes érintettséget, az egzisztenciális tétet, de a nyelvi-poétikai innovációt is. Mert hogy ebben a műhelyben is akkor működik jobban a nyelv, akkor adekvátabb a forma, amikor a téma súlyosabb, a szembenézés nyíltabb. Tudjuk, Tatár egészen kiváló és méltán megbecsült műfordító, és azért az, mert hibátlan formaérzékű, remek stilisztá, aki úgy bánik a magyar nyelvvel, úgy képes formálni a versmondásokat is, ahogy csak kevesen. Nem

Kalligram Kiadó
Budapest, 2021
120 oldal, 2990 Ft

meglepő, ha a saját verseiben sem bicsaklik soha a ritmus, helyén van minden szótag, és ha vannak, eredetiek, jók a rímek is. De ez még kevés a kiemelkedő vershez. Márpedig sok Tatár-vers figyelemre méltó, néha kifejezetten egyedi, kísérletező nyelvi-formai megoldásaihoz nem kapcsolódik átélhető, érdekes, a kortárs magyar költészet diskurzusaiba jól illeszkedő téma. A kötet első és harmadik ciklusának verseiben gyakran érződik ez a fajta üresség. Mert a fecsegést, az önsajnálatot, de még a kötetvégi Lőrinc-versek kicsit lapos apai büszkeségét is kénytelen vagyok ebbe a kategóriába sorolni. Tizenöt év telt el az utolsó Tatár-kötet óta, tehát a szerző egyáltalán nem vádolható bőbeszédűséggel, túlmozgással, mégis a rutin- és az ujjgyakorlat-szerűség érződik például az *Episztémé... Na tessék!* vagy az *Also bitte!* című versekben.

Az a bizonyos tizenöt évvel ezelőtti kötet, a széles kritikai visszhangot kiérdemlő *Requiem* viszont épp azért emelkedik ki az életműből, mert nyíltan, tabusértően, fájdalmasan beszél az anya haláláról, az árvaságról, a gyász soha véget nem érő folyamatáról. A 2012-es Quasimodo-emlékdíjjal kitüntetett *Anyámnak* című versben még mindig az anya fájó hiánya volt az a többlet, ami akkor még láthatóbbá tette Tatár költészetét és az abban rejlő értékeket. Most a depresszióval folytatott küzdelem emeli meg azokat a verseket, melyekben erről van szó, és hagyja az árnyékban azokat, melyekben nem. Ezért érdemes itt inkább csak a középső, a *méjségből* (megint egy szójáték) című ciklusra fókuszálni.

A depressziós ember ezekben a versekben is elsősorban a magányosságáról beszél, már ha egyáltalán meg tud szólalni. „Most is alig kapok levegőt” – olvassuk például az *Uramisten!* (63.) első sorában, az *Ami el nem maradhat* (47.) utolsó sorában pedig arról olvasunk, ami egyetlen nap sem maradhat el: „fuldokolni fogsz”. A fojtogató érzés persze az olvasóra is átragad, és épp ezt várjuk el egy ilyen témát körüljáró verseskötettől. Az élet-erő elvesztése, a képzelt vagy valóságos démonokkal folytatott küzdelem, a beletörődés és a türelmetlenkedés különös kergetőzése, a szó szerint halálosan komoly problémák és az azokhoz kapcsolódó, néha tipográfiai ötletekkel fűszerezett nyelvi tréfák kettőssége mind-mind olyan kérdés, ami képes ezt a tapasztalatot átadni. Gyakran visszatérő motívum a barátok elvesztése is, hiszen ki szeretne egy befelé forduló, negatív, érdeklődését vesztett, néha kommunikációra is képtelen ember barátja lenni? Senki sem hallgatja szívesen a panaszt, holott a mélyen lévő ember legfeljebb önmagáról tud beszélni – feloldhatatlan konfliktus: „Ha kész meghallgatni barát, / nem öntheted rá szörnysarát / bensődnek” (*Kívülről lenne a magyarázat!? – 44.*). A depressziós ember érzéketlennek, bambának, tompának tűnik kívülről, pedig belülről, a lelkében és a testében nem is csak egyféle fájdalmat érez. „Magadra maradsz úgyis végül” – összegzi a *...lengetni az én zászlaját...* (69.), ami már nem is csak a barátokra, hanem a családra is vonatkozik. Ez a vers arra is rámutat, hogy nem csak őt hagyják egyedül, ő maga is elfordul a körülötte lévőkől. Arra, hogy miközben segítségre szorul, irtózik az esetleg segíteni próbálóktól, ahogy az emberek közelségétől, érintésétől, szavaitól is.

A versek hangulatát meghatározzák az olyan jelzők, mint a „rettenetes”, a „lidércfoltos”, a „szeszélyes, titkos gonosz” vagy a „börtönrácsos”, melyek mindegyike a nyomasztó, rideg, biztonságot nem kínáló világra utal. A kötet legnagyobb erénye, hogy több oldalról is meg tudja fogalmazni, és aztán meg tudja erősíteni ezt az érzést, és még ha nem is gondoljuk, hogy a világ ilyen lenne, azt készségesen elhisszük, hogy a beszélő ilyennek érzékeli, hogy számára ez a kizárólagos valóság. Nagyon közel van hozzá, állandóan körülötte ólálkodik a halál, és úgy tűnik, bármikor le is csaphat rá, és ezt ő néha nem bánná. A kilátástalanságot, a reményvesztettséget például a *Saját pokol. Vagy.* (82.) című hosszabb szabadvers mutatja be plasztikusan: „Hátrafelé teljesen fölösleges / sandítani, a bejárat már bezárult mögötted. / Természetesen a kijárat is zárva”. Megrendítő az ehhez közeli fohász: „Adj, hogy fiam ne lásson betegnek, / s ne váltsa szeretetét szánalom” (*Ha az Emberfia most..., 85.*).

A mélyből azonban van visszatérés. Már maguk a versek is azt jelzik, hogy legalábbis hullámzó volt ez a depresszív életszakasz, hiszen nyilvánvaló, hogy a kritikus pontokon nem születhetnek meg. A kötet egésze pedig mintegy a múltba helyezi a történetet, eltávolítja a jelentől, és egy koncentrált, nagyobb rendszereket is átlátó alkotó kezét és munkáját feltételezi, vagyis olyasvalakiét, aki túl van a nehezen. Láttuk eddig is, hogy a dráma és a komikum, a halálos komolyság és a viccelődés, a játék nagyon is együtt jár Tatár költészetében, ahogy a szerzőre nagyon jellemző, egyedi, öngúnyba hajló kijelentések, az ellenpontozást és önkorrekciót alkalmazó, kígyóként tekeredő hosszú mondatok, a költőszerep ironikus lefokozása, a szatirikus, keserű kijelentések is helyet kapnak. Nyilvánvaló szándéka, hogy ne süllyedjen bele a komolykodó, tragizáló nyelvbe, amiben az asszociatív, csapongó vagy csapongónak látszó, saját törvényszerűségei szerint alakuló versmondatok segítik. A nézőpont, az önkép, a hangnem és a képköltés módja sokszor az egyébként meg is idézett Petri Györgyéhez van közel, de ez nem azt jelenti, hogy a két költészetet össze lehetne tévesztetni. Fontos, hogy tud a pokol mellett „pokol-wellness”-ről is beszélni (89.), hogy néha megriad, miféle „lelki sztriptíz”-re pazarolja az energiát, a „tenort és a tonert” (80.). A szójátékok azonban nem mindig sikerültek, néhol erőltetettek, máshol kínosak. Ilyen, amikor a „hobbiszakács-démon”-ról (59.) vagy az önépítkezés kapcsán a „LEGOdaadóbb igyekezeti”-ről (84.) olvasunk, de nem szerencsés, túlírt ötlet a hazardírozó démonról elmélkedve a rulettasztalig és a „Boldog zseton!”-ig (71.) feszíteni a szöveget. Ám még ha ezek a csak példaként kiragadott megoldások nem is jók, a szerepüket ellátják, hiszen az oldás, az ellenpontozás, a sötétség megtörése a funkciójuk.

Sőt, mint említettem, a kötet felépítése, íve is a reményt, a továbblépés, a kiút lehetőségét alakítja ki. A kötetzáró, a tartalomjegyzék utánra tett (tehát a tartalomban nem is szereplő) jegyzetszerű kis vers egyenesen csodáról, sőt ismétlődő csodáról beszél, és ez egyértelműen a gyógyulásra, a kigyógyulásra utal. Vagyis a tenyérnyi gyógyszeradagok, a pszichológusok és a támogató közeg ellenére is csodára volt szükség ahhoz, hogy véget érjen az agonizálás időszaka. A kötet egésze afféle hálaadás a visszakapott életért. Mert ahogy a depresszióknak nincs oka, úgy a gyógyulásnak sincs receptje, ahogy a süllyedés nem kivédhető, úgy az emelkedés sem kényszeríthető – a versek épp a tehetetlenségről, a betegséggel szembeni kiszolgáltatottságról beszélnek a legtöbbit. Aztán az *An die Hinterweltler* (38.) már az önbecsülésről és a köszönetről: „Amíg nem érzed, Barátom, a hálát, / pusztán azért, hogy itt lehetsz, / odaát sem készítenek külön szállást / neked a morcos istenek”. Talán azok helyett is, akik még vagy már nem tudnak megszólalni, nem tudnak sem önmagukról, sem a betegsükről beszélni, nem tudnak már senkinek semmiért köszönetet mondani. Tatár Sándor a maga néhol egészen olvasmányos, pergő, máshol elnyújtott, kerülőutakon járó, mellékes, lényegtelennek látszó részleteken lovagoló verseiben megteszi. És ezzel megteszi tétjeit is.